

12-25-2018

THE CATEGORY OF “SPIRITUALITY” IN THE UZBEK LINGUISTIC EXPRESSION

Mekhrinigor Bakhodirovna Akhmedova
Senior teacher at English literature department, Bukhara state university

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/buxdu>

Recommended Citation

Akhmedova, Mekhrinigor Bakhodirovna (2018) "THE CATEGORY OF “SPIRITUALITY” IN THE UZBEK LINGUISTIC EXPRESSION," *Scientific reports of Bukhara State University*: Vol. 1 : Iss. 5 , Article 2.
Available at: <https://uzjournals.edu.uz/buxdu/vol1/iss5/2>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Scientific reports of Bukhara State University by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact brownman91@mail.ru.

УДК 81.38.512.133

ЎЗБЕК ЛИСОНИЙ ТАСВИРИДА “МАЪНАВИЯТ” КАТЕГОРИЯСИ
КАТЕГОРИЯ «ДУХОВНОСТЬ» В УЗБЕКСКОМ ЛИНГВИСТИЧЕСКОМ ВЫРАЖЕНИИ
THE CATEGORY OF “SPIRITUALITY” IN THE UZBEK LINGUISTIC EXPRESSION

Akhmedova Mekhrinigor Bakhodirovna

Senior teacher at English literature department, Bukhara state university

Таянч сўзлар: маънавият, идеология, ахлоқ, дин, муносабат, сиёсат, концепт, концептуал таҳлил, концептосфера.

Ключевые слова: духовность, идеология, воспитание, религия, отношение, политика, концепт, концептуальный анализ, концептосфера.

Key words: spirituality, ideology, behavior, religion, relationship, concept, conceptual analysis, sphere of concepts.

Мақолада “маънавият” концепти концептосфераси “маънавий манба”, “маънавий сиёсат”, “маънавий восита”, “миллий ирода”, “маънавий таҳдид” унсурларидан иборат эканлиги таҳлил қилинган.

В статье рассмотрено понятие духовности как «духовный источник», «духовная политика», «духовные средства», «национальная воля» и «духовная угроза».

The article analyzes the fact that the notion “spirituality” consists of such elements as “spiritual source”, “spiritual means”, “national will” and “ideological threat”.

Кириш. Узбек тилида “маънавият” умумий семали атов бирликлари ўзбек тили лексик-семантик тизимида узоқ даврлардан бери ривожланишда, минг йиллар бурун шаклланган бу тизим бирликларининг аксарияти давр бўҳронларидан эсон-омон ўтиб, миллий дунёқарашимизда, халқимизнинг лисоний онгида муқим яшаб келмоқда. Гарчи ўз даври мафқурасини акс эттирадиган луғатлар, қомуслардан айримларига ўрин берил-маган бўлса-да, улар ижтимоий ондан, умуммиллий истеъмолдан чиқиб кетмаган. Бугунги кунда маънавият муаммоси глобаллашган бир шароитда бу ифодаларнинг барчасини сўзликларда қамраб олиш, ҳаққоний лингвистик тавсифини бериш, шу асосда, уларнинг ёш авлод ондан муносиб ўрин эгаллиши учун таълимий мақсад ва асослардаги лингвистик базани шакллантириш таълим сифатини такомиллаштиришга муносиб ҳисса бўлиб қўшилади.

Асосий қисм. Шўро даврида ўзбек халқи лисоний онгида “маънавият” концепти мавжуд бўлса-да, бу концептнинг лисоний “қобиғи”, яъни ифодаси ижтимоийлашмаган эди. Бунга ўзбек тили бўйича изоҳли ва энциклопедик луғатлар материаллари асосида амин бўлиш мумкин. Масалан, “Ўзбек тилининг изоҳли луғати”да маънавият лексемаси берилмаган эди. Бироқ луғатда *маънавий* лексемаси изоҳланган:

МАЪНАВИЙ (а) 1 Кишининг ички руҳий ҳаётига оид. Маънавий эҳтиёжлар. Маънавий ёрдам. *Ёш совет ўқитувчисининг ҳар бир иши зағчақўз домлага маънавий жиҳатдан ҳам, моддий жиҳатдан ҳам зарба эди.* П.Турсун, Ўқитувчи.

2 айн. **ахлоқий** Кишининг маънавий қиёфаси [4,454].

Шунингдек, *маънан* сўзига ҳам изоҳ берилган:

МАЪНАН [а] рвш 1 Маънавий жиҳатдан, руҳан. *Унинг* (Юсуфбек ҳожининг) *ҳар бир раъйига Нормухаммад қушбеги қонунан мажбур бўлмаса-да, маънан бир мажбурият ҳис этар эди.* А.Қодирий, Ўткан кунлар. *Маънан ва жисман эзилган ...Анвар ...гўё ҳушсиз каби бошини икки қўли орасига олиб, сандал устига энгашди.* А.Қодирий, Меҳробдан чаён.

2 Маъно жиҳатдан, маъносига кўра. *Маънан бир хил сўзлар* [4,455].

Бундан аён бўладики, XX аср ўзбек тилида маънавий сўзи кенг истеъмолда бўлмаган, 2 томли изоҳли луғат учун иллюстратив материаллар олинган манбаларда ҳам бу сўз қўлланмаган дейиш мумкин.

Ўзбек лисоний онгида “маънавий” концепти мавжуд бўлган дейишимизга сабаб шуки, бугунги кундаги янги талқинларда – изоҳли луғатлар, қомусларда ушбу лексема ёки тушунча доирасида шарҳланаётган маъно ва изоҳларда, тавсифларда қайд этилаётган тушунчалар янги даврдагина шаклланган деб бўлмайди. Эътибор қилинг:

МАЪНАВИЯТ [a. معنوييت - ахлоқий ҳолат; барча ахлоқий нарсалар, хусусиятлар. Инсониятнинг фалсафий, ҳуқуқий, илмий, бадий, диний, ахлоқий ва ш. к. тасаввурлари ва тушунчалари мажмуи. *Маънавият — инсоннинг, халқнинг, жамиятнинг, давлатнинг куч-қудратидир. У йўқ жойда ҳеч қачон бахт-саодат бўлмайди.* Газетадан. .. *маънавияти-мизга таъсир этувчи жиҳатлар шунчалик кўпки, уларни санаб, саноғига ета олмаймиз.* Газетадан. *Зеро, нақибандия таълимоти — маънавиятимиз сарчашмаларидан бири ҳисобланади.* Газетадан. *Аждодларимиз фалсафаси ҳам маънавиятимиздир.* Газетадан. *Биз талабаларга Шарқ маънавиятининг жаҳон цивилизациясида тутган ўрни ҳақида ўргатамиз.* Газетадан [4,455]. Бизнингча, маънавий тушунчаси моҳиятини ўтган даврда идеология ва унга уйқаш сўзлар ифодалаган бўлса керак. Бунинг учун мазкур сўзнинг изоҳига мурожаат қиламиз:

ИДЕОЛОГИЯ [p>грек] Идеаллар мажмуи, муайян синфнинг манфаатларини ҳимоя қилувчи сиёсий, ҳуқуқий, фалсафий, диний, ахлоқий қарашлар системаси; мафкура. *Марксча-ленинча идеология. Буржуа идеологияси. Идеология ишлари* [4,314].

Албатта, синфийлашган жамиятда идеологияни инсоният учун умумий ва муштарак ҳодиса сифатида талқин қилиш мумкин эмас эди. Шунингдек, эски луғатдаги *идеал, идея* каби сўзлар изоҳи ҳам юқоридаги тушунчанинг моҳиятини очишга хизмат қилади. Шу ўринда, *идеология* сўзига тенглаштирилган *мафкура* сўзининг ҳам ўтган даврдаги изоҳи эътиборли:

МАФКУРА [a] Муайян бир синфнинг манфаатларига қаратилган фалсафий, сиёсий, ҳуқуқий, диний ва бадий қарашлари системаси. **Идеология.** *Пролетариат мафкураси. Буржуа мафкураси* [4,452].

Эътибор қилинса, *идеология* ва *мафкура* сўзлари изоҳи орасидаги фарқ *бадий* (мафкура), *ҳимоя қилувчи* (идеология) ва *қаратилган* (мафкура) сўзларида мужассам.

Маънавият, мафкура ва *идеология* сўзлари изоҳидаги умумийлик ва хусусийликларни жадвалда ифодалаш билан тасаввурларимизни ёрқинлаштиришимиз мумкин:

Умумий жиҳатлар	Фарқли жиҳатлар		
	<i>Маънавият</i>	<i>Мафкура</i>	<i>Идеология</i>
сиёсий, ҳуқуқий, фалсафий, диний, ахлоқий, (бадий), илмий тушунчалар / қарашлар системаси / мажмуи	инсониятнинг	синфнинг, қаратилган	синфнинг, ҳимоя қилувчи

Эътибор қилинса, *мафкура* ва *идеология* сўзларида синфий кураш (ва муайян синфни ҳимоя қилиш) га эътибор қаратилган бўлиб, бу ҳолат маънавий сўзида мўътадиллашган ва умумлаштирилган.

Демак, эски тушунишдаги *мафкура* ва *идеология* сўзлари моҳияти янги талқинлардаги *маънавият* сўзи моҳиятига қисман тўғри келади ва улар бир-бирини тўла маънода қопловчи ҳодисалар эмас.

Ўзбек тилининг 2 томли изоҳли луғатида *маънавият* истилоҳи учрамагани ҳолда 5 жилдли изоҳли луғатда унинг кўп марта қайд этилганлигига гувоҳ бўлдик. Масалан, 1-жилдида 1 марта, 2-жилдида 13 марта, 3-жилдида 5 марта учрайди. Бу маънавият сўзининг (тушунчасининг эмас, албатта) ўзбек ижтимоий онгида қанчалик фаоллашганлиги ва устуворлашганлигини кўрсатади.

Албатта, *маънавият* истилоҳини *маънавий* сўздан айрича тасаввур қилиб ёки изоҳлаб, тушунтириб бўлмайди. Белгининг мавжудлиги предметнинг мавжудлигидан далолат беради. Шу маънода айтиш мумкинки, ўзбек тилида яқин ўтмишда *маънавий* сўзининг истеъмолда бўлганлиги ўзбек ижтимоий онгида *маънавият* тушунчасининг нечоғлик устувор бўлганлигидан далолат беради, фақат бошқа тушунчалар, уни ташкил этувчи унсур номлари билан алоҳида-алоҳида номланиб келган, холос. Тилимизда ахлоқ, андиша, виждон, эътиқод, ҳалол-ҳаром каби сўзларнинг фаол қўлланганлиги, улар англатган тушунчалар миллий онгимизда устувор бўлганлиги, муқаддас тушунчалар сифатида ижтимоий табиатга эга бўлганлиги фикримизнинг далилидир.

Бугунги кунда миллий мафқуранинг ўзгариши, борлиқни янгича идрок этиш усулининг қарор топганлиги, миллий маънавият ва мероснинг қадрият тусини олиши, ўтмиш, бугун ва келажак уйғунлигининг янгича талқинлари оммалашганлиги, умуман олганда, миллий ўзлик тушунчаси тараққиётимизнинг ўзак концепти даражасига кўтарилганлиги *маънавият* тушунчасининг ривожига кучли таъсир кўрсатди. Жаҳон ҳамжамиятидан ўрин олиш, техник-технологик ва иқтисодий интеграция билан бирга, миллий-маънавий ўзликни сақлаш ва ривожлантириш, умуминсоний идеаллар билан уйғунлаштириш асосида кечмоқда. Мамлакат иқтисодиётини миллий маънавиятни ривожлантиришни унга уйғунлаштирамасдан амалга ошириб бўлмаслиги энг долзарб муаммолардан бирига айланди. Хусусан, жаҳонда юз бераётган экологик, молиявий-иқтисодий инқироз, дунё миқёсида терроризм, экстремизм ва диний радикализмнинг кучайиб бораётганлиги масаланинг долзарблигини янада кучайтирмоқда. Глобаллашув шароитида бу инқироз турлари бир-бирлари билан чирмашиб, инсониятнинг илгари мисли кўрилмаган улкан глобал инқирозига айланиш хавфи кучайиб бормоқда. Агар бу хавфнинг олди олинмаса, нафақат бир миллат ёки халқ, балки бутун инсоният тараққиёт деб аталаётган, аслида тараққиёт эмас, балки тўла маънодаги инқироз олдида ожиз қолиши мумкин. Миллат ва шахс маънавиятининг ўзаги бўлган эътиқод, виждон, оила каби муқаддас тушунчаларнинг таназзули шусиз ҳам ортиб бораётган халқаро зиддиятлар натижасида маънавий емирилишнинг ўзагига айланиб қолиши мумкин. Маънавиятни ана шу тизим таркибида англаш, уни яхлит тараққиётнинг асоси сифатида идрок этиш тенденциясини кучайтириш барча зарур амалларнинг муҳимида айланиб қолаётир. Бу эса, аввало, ҳар бир шахс дунёқарашини ривожлантириш асосида аҳолининг умумий маънавиятини юксалтириш заруратини кун тартибига кўяётир. Шу боисдан ўз истиқлол ва тараққиёт йўлини тўғри танлаган Ўзбекистонда миллий маънавиятни такомиллаштириш тараққиётимизнинг устувор йўналишларидан бири сифатида эътироф этилди ва шунга мос равишда ривожланиш йўли, стратегияси ишлаб чиқилган. Бугунги кунда мустақил Ўзбекистонда *маънавият* категорияси онгли ёки декларатив йўсинда ҳар бир шахс учун бегона эмас. Ижтимоий онг маҳсулини ифода этувчи барча луғат ва қомусларда *маънавият* сўзи ва тушунчасига алоҳида эътибор қаратилганлиги бежиз эмас. Ҳатто Ўзбекистонда "Маънавият" қомусининг яратилганлиги алоҳида эътиборга молик. У мамлакатимиз ички ва ташқи сиёсатида *маънавият* категориясининг қанчалик аҳамиятга молик эканлигини кўрсатади. "Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгач, мамлакатимизда жамият ҳаётининг маънавий-маърифий асосларини мустаҳкамлаш, миллий ғоянинг асосий тушунча ва тамойилларини ҳаётга жорий этиш, юртдошларимиз, айниқса, ёш авлод қалбида Ватанимиз тақдири ва келажаги учун дахлдорлик ва масъулият ҳиссини ошириш, ёт ғояларга қарши мафқуравий

SOCIAL AND BEHAVIORAL SCIENCES: LINGUISTICS

иммунитетни кучайтиришга йўналтирилган тарғибот тизими шакллантирилди. Зеро, маънавий-маърифий ишларнинг мазмун-моҳияти "...дунёда юз бераётган мураккаб геосиёсий ва ғоявий-мафкуравий жараёнларнинг мазмун-моҳиятини ҳар томонлама чуқур ёритиб бориш, терроризм, диний экстремизм, ақидапарастлик, сепаратизм, одам савдоси, "оммавий маданият", наркобизнес ва бошқа таҳдидларга қарши самарали ғоявий кураш олиб бориш" билан бевосита боғлиқ" [6]. Аҳоли ва ҳар бир шахснинг дунёқараши, ахлоқий, ҳуқуқий ва сиёсий савияси, ижтимоий ва индивидуал фаоллиги, борлиқ ҳодисаларига мустақил ва ижодий муносабати, сайловлардаги фаоллиги, ўзлари мансуб партиялар фаолиятига эътиборли муносабатини ривожлантириш, фуқаронинг давлат ва жамият манфаатларини ҳимоя қилиш устидан ўрнатилган жамоат назорати ишларида онгли, фаол, тор шахсий манфаатлардан чиқиб муносабатда бўлиш жамиятнинг барқарор тараққий этишига таъсир қилувчи сиёсий, ҳуқуқий ва маънавий омилларни ташкил этади.

Ҳар қандай борлиқ ҳодисаси лисоний идрок этилмас экан, унинг онгда мустаҳкам ўрин эгаллаганлиги асосли бўлмайди. Бу эса борлиқ ҳодисасининг ижтимоий ва шахсий онгда қай даражада концептуаллашганлиги билан боғлиқ бўлади. Концептосферанинг инсон онгида яхлит система сифатида шаклланиши тушунчанинг ёрқинлиги ва шаффофлигига, тушунчанинг айна ҳолати эса ифода замиридаги маънонинг мукамаллиги, тўлиқлиги ва изчиллигига олиб келади. Бугунги кунда кўпроқ халқ ва миллатга хос ҳодиса сифатида талқин этилаётган *маънавият* категориясининг у қанчалик кўп ва фаол истифода этилаётганлигига қарамасдан моҳияти теранлашган, ҳар бир киши учун тушунарли ҳолатга келган, ёш авлодни маънавий юксак шахслар сифатида тарбиялаш учун тегишли лингвистик замин ҳозирланган деб бўлмайди. Зеро, маънавият категорияси бошқа ижтимоий фан – фалсафада таркибан таҳлил этилаётгани ҳолда тадқиқотчи Г.Тожиеванинг ишидан бошқа манбаларда ўзининг лингвистик талқинига эга бўлганига гувоҳ эмасмиз. Умуман, бажарилган барча тадқиқотлар миллий маънавият, унинг хусусиятлари, жамият тараққиётидаги ўрни масаласига қаратилган, бироқ алоҳида шахс маънавияти, унинг хусусиятлари, таркиби, шахс маънавиятини такомиллаштиришнинг аниқ усул ва воситалари, бу амалиёт учун зарур лингвистик таъминотни вужудга келтириш масаласи ҳануз эътибордан четда қолиб келмоқда.

Миллий маънавиятнинг моҳияти, уни шакллантирадиган асосий мезонлар, тарихий илдишлари ва манбалари тегишли тадқиқотларда атрофлича баён этилган. Хусусан, бу борада юксак методологик аҳамиятга эга бўлган Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти Ислоҳ Каримовнинг "Юксак маънавият – енгилмас куч" асарида муаммонинг асосий моҳияти ва унинг ечимига доир асосли қарашлар ифода этилган.

Ўзбек тилидаги "маънавият" категориясининг моҳиятини очиш унинг шаклланишига асос бўлган концептосферасини ўрганиш, таҳлил қилиш, умумлаштириш асосида амалга оширилади. "Маънавият" ўзбек ижтимоий онгида мустаҳкам концептуал моҳиятга эга. Оламнинг ўзбек лисоний тасвирида "маънавият" концептининг шаклланишига асос бўлган ҳодисаларни маънавий асослар сифатида баҳолаш мумкин. Бироқ "маънавий асослар" тушунчаси "маънавият" тушунчасига нисбатан анча кенг қамровлилиги билан характерланади. Чунки "маънавият" концепти "маънавий асослар" концептосферасининг мағзи бўлиб, уларнинг умумлашмасидан иборат. Бироқ бу умумлашмани шунчаки арифметик йиғинди эмас, балки синтез асосида шакллантирилган моҳият сифатида қараш мумкин. "Маънавий асослар" "маънавият"дан ташқари, мафкуравий муносабатларни, маънавий-мафкуравий вазифаларни бажарувчи ижтимоий муассасаларни ҳам, кенг маънодаги маънавият ҳаётни ҳам қамраб олади. Миллат тараққиётининг маънавий асослари деганда маънавиятнинг ривожланишига таъсир қиладиган моддий ишлаб чиқаришдан ташқари барча асосий омиллар назарда тутилади, маълум бир давлатнинг маънавий тарбия жараёнини амалга оширадиган таълим-тарбия, маданият, мафкура ва тарғибот-

ташвиқот соҳаларида олиб бораётган сиёсатидан иборат бутун бошли яхлит структура назарда тутилади.

Демак, “маънавият” концептининг заминини “маънавий асослар” концептосфера-сида кўрамиз. “Маънавий асослар” концептосфераси ўз ўрнида қуйидаги ички гуруҳларга бўлинади:

- миллий маънавиятнинг шаклланишига асос бўлган манбалар;
- миллий маънавиятнинг шаклланишига асос бўлган сиёсат;
- миллий маънавият тарбияси воситалари;
- миллий ирода;
- миллий маънавиятга таъсир қилувчи таҳдидлар.

Бу унсурларнинг ҳар бири тизимнинг шаклланишига у ёки бу даражада таъсир қилади ва уларнинг роли мутаносиб ва тенг кучли эмас. Яхлит концептосферани ташкил этувчи бу унсурларнинг ҳар бири ўз ўрнида концепт сифатида мавжуд бўлади: “маънавий манба”, “маънавий сиёсат”, “маънавий восита”, “миллий ирода”, “маънавий таҳдид” каби.

Ўзбек миллий маънавиятининг “маънавий манба” концепти ўз ўрнида қуйидаги унсурлардан ташкил топади:

- маънавий ва моддий мерос;
- дин;
- кашфиётлар.

Маънавий ва моддий мерос миллат ва шахс дунёқараши шаклланишига кучли таъсир кўрсатади. Умуман олганда, шахснинг муносабатлари тизими шаклланишида маънавий ва моддий мероснинг ўрни катта. Бу муносабатларни қуйидаги турларга ажратиш мумкин:

- шахснинг борлиққа муносабати;
- шахснинг тараққиётга муносабати;
- шахснинг инсонга муносабати;
- шахснинг ўзига муносабати.

Демак, айтиш мумкинки, *маънавий ва моддий мерос* ҳамда *муносабат* категориялари чамбарчас боғланган, ўзаро белгилувчилик характерида эга. Маънавий ва моддий мерос муносабатни шакллантирганлиги каби, ўз ўрнида, муносабат ҳам уларни баҳолаш, келажак авлод учун маънавий ва моддий мерос қолдиришга таъсир кўрсатади.

Шахснинг ва миллатнинг борлиққа объектив ва тўғри, рационал муносабатини шакллантириш маънавиятнинг шаклланиши ва ривожланишида, тарбияланишида катта аҳамиятга эга. “Бу муносабатлар жамиятнинг умумфалсафий қарашларидан ва ижтимоий мўлжалларидан келиб чиқади. Улар “инсон – жамият” муштараклиги ва боғлиқлигининг миллий ва умуминсоний миқёсда қай даражада англашилганини, жамиятнинг бу масалани қай даражада ечишга қай даражада тайёр эканлигини кўрсатади” [6].

Маънавиятнинг миллий табиатига бағишланган адабиётларда кўп ҳолларда “шахснинг ўзига муносабати” алоҳида ажратилмайди ва, назаримизда, “шахснинг инсонга муносабати” унсурининг таркибидан қаралади. Бироқ миллий маънавиятни “юқоридан қуйига” тамойили асосида эмас, балки “қуйидан юқорига” тамойили асосида шакллантириш самаралироқдир. Бизда маънавиятни “юқоридан қуйига” тамойили асосида шакллантириш амалиёти устувор бўлиб, бу кўп ҳолларда алоҳида шахс маънавияти масаласи эътибордан четда қолиб келганлиги билан ҳам изоҳланади. Албатта, биз у ёки бу тамойилнинг биттаси амал қилиши керак деган фикрдан йироқмиз. Икки томонлама ёндашув уйғунлигига эришиш ҳам шахс, ҳам миллат маънавиятининг такомиллашувига олиб келади. Таъкидлаш лозимки, шахсиз миллатни тасаввур қилиб бўлмаганлиги каби, шахс маънавиятисиз миллий маънавиятни шакллантириб бўлмайди.

Дин унсури ҳар қандай миллий маънавиятни шакллантиришда муҳим ўрин тутди. Шу боисдан ўзбек “маънавият” концепти шаклланишида “дин” унсури марказий ўринни эгаллайди. “Барчамизга яхши маълумки, дин азалдан инсон маънавиятининг таркибий қисми сифатида одамзотнинг юксак идеаллари, ҳақ ва ҳақиқат, инсоф ва адолат тўғрисидаги орзу-армонларини ўзида мужассам этган, уларни барқарор қоидалар шаклида мустаҳкамлаб келаётган ғоя ва қарашларнинг яхлит бир тизимидир”. “Маънавий манба” концептосферасининг таркибий қисми сифатидаги “дин” ўта кенг қамровли ва мураккаб таркибли мустақил концепт сифатида мавжуд. Бу концептни махсус ўрганиш, унинг ўзбек тили концептлари сирасидаги ўрнини белгилаш, таркибини аниқлаш, таркибий қисмларнинг ўзаро лисоний муносабатларини структур, когнитив ва лингвокультурологик тадқиқ қилиш, “умуман” дин ва “хусусан” дин муносабатидаги муштарак ва хусусий жиҳатларни лингвистик асосларда тавсифлаш келажакнинг вазифасидир.

Ислон динининг асл моҳиятини теран англаш ва эътиқодда ана шу моҳиятдан келиб чиқиш шахс ва миллий маънавиятни шакллантиришда катта аҳамиятга эга.

“Маънавият” концептининг кашфиётлар унсури таъсири миллий ва шахсий такомиллашувда белгиловчи ва ҳал қилувчилик қудратига эга бўлмаса-да, катта таъсир кучига эга. Аждодлар кашфиёти шахс маънавиятида ифтихор ва ишонч руҳини шакллантиради. “Бу мураккаб дунёнинг азалий ва абадий муаммолари, шу билан бирга, ҳар бир даврнинг долзарб масалаларига ҳар томонлама асосли илмий жавоблар топилган тақдирдагина маънавият олами янги маъно-мазмун билан бойиб боради. Бошқача айтганда, ҳар бир илмий янгилик, яратилган кашфиёт – бу янгича фикр ва дунёқарашга туртки беради, маънавиятнинг шаклланишига ўзига хос таъсир кўрсатади” [7,3].

Хулоса. Биз юқорида “маънавият” концептини ташкил этувчи “маънавий асослар” концептосферасининг “маънавий манба” узви таркибий қисмлари ва уларнинг ўзаро муносабатлари масаласида тўхталдик ва оламнинг ўзбек лисоний онгидаги тасвирида муҳим ўрин эгаллайдиган “маънавият” концептининг когнитив структураси ҳақида илк асосларда маълум бир фикрларни баён этдик. Концепт когнитив структурасини тўла идрок этиш борлиқнинг ушбу парчасини онгли идрок этиш ва маънавий тарбия учун нисбатан мукамал лингвистик замин ҳозирлаш имконини беради.

REFERENCES

1. Karimov I. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - Toshkent: Ma'naviyat, 2008. - 176 b.
2. Bogdanov A.A. Voprosi sotsializma//Raboti raznix let. - M., 1990. - S. 352-355.
3. Tojjeva G.N. O'zbek tili ma'naviy-ma'rifiy leksikasining mustaqillik yillaridagi taraqqiyoti (“milliy g'oya” atov birliklari tizimi): Filol. fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)... diss. - Samarqand, 2017. - 139 b.
4. O'zbek tilining izohli lug'ati. 2 tomli. 1-tom. - M.: Russkiy yozik, 1981.
5. O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildli. 2- jild. - Toshkent: O'zME Davlat ilmiy nashriyoti, 2006. - 556 b.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samarador-ligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko'tarish to'g'risida»gi Qarori //Xalq so'zi, 2017 yil, 29 iyul.
7. Erkaev A. Ma'naviyat va taraqqiyot. Respublika ma'naviyat va ma'rifat kengashi, Milliy g'oya va mafkura ilmiy-amaliy markazi. - Toshkent: Ma'naviyat, 2009. - 480 b.